

Tryckfriheten firar 250 år

Alla länder har sina speciella årtal, antingen som märkesår, år att högtidlighålla och fira, eller som mörkerår, att i sorgens tecken minnas och bli påmind om. Vissa år markerar början på något nytt, som när nyårsklockan ringer in det nya, andra markerar dödsår, slutpunkten på en historia, en dynasti vid makten eller en betydelsefull persons liv. Årtal kan vara viktiga för självbilden i ett land, till exempel 1789, årtalet par excellence. England har sitt 1766 "and all that", Tyskland 1871 och 1933 med flera andra viktiga årtal. Året för murens fall 1989 blev mer än en vattendelare i tysk historia, händelsen markerade även slutet på det kalla kriget i Europa – och i världen. 2001 års terrorhandlingar ledde inte uteslutande till att pulverisera två gigantiska byggnader i New York och döda över hundra människor i försvarshögkvarteret Pentagon, utan tog även död på en myt – myten om Amerikas oangriplighet – och en frihetssymbol. Och kanske kommer 2014, 2015 eller 2016 gå till historien som då kalla kriget startade på nytt, med Rysslands erövring av Krimhalvön och intensifieringen av de grymma krigen i Syren. Så visst spelar år roll, märkesår och mörkerår.

För svenskt vidkommande finns många betydelsefulla årtal att välja mellan, beroende vad för ett slags märkesår eller mörkerår som ska synliggöras. I år firar 1766 års tryckfrihetsförordning och den därmed samtidigt införda offentlighetsprincipen 250 år, en historisk händelse som Kungl. biblioteket i Stockholm uppmärksammar med en välbesökt samtalsserie. Sverige var först i världen med att i lag skydda rätten att uttrycka sig i tal och skrift samt rätten för medborgare att granska regeringens, riksdagens och myndigheternas handlingar. Det var, som Jonas Nordin uttrycker det i en skrift om 1766 års tryckfrihetsförordning, ett första steg mot det demokratiska samhället.¹

1. Jonas Nordin, *1766 års tryckfrihetsförordning: Bakgrund och betydelse* (Stockholm 2015). Förordningen finns med som faksimil i början av skriften.

Det var ett viktigt steg, onekligen. Även om det blev kort. För redan på våren 1774 avskaffades tryckfrihetsförordningen av den upplyste despoten Gustav III. Han menade "att tryckfriheten är ej skadlig i gemen, men endast farlig genom dess missbruk". Hans nya förordning syftade till att lyfta fram de goda sidorna och motarbeta de dåliga, genom smärre förändringar av paragrafernas innebörd. Men de små justeringarna han gjorde visade sig i själva verket ändra tryckfrihetsförordningens hela innebörd. Det som exempelvis tidigare var belagt med bötesstraff straffades nu med döden. Också i fråga om offentlighetsprincipen införde kungen begränsningar som vingklippte ordens frihet och minskade insynen.

1766 är därför ett speciellt årtal i Sveriges historia som självklart förtjänar att uppmärksammas och diskuteras. Sett dock i belysning av vad som Gustav III åstadkom med sin upplysta kupp kan lika gärna 1774 uppmärksammas. Det beror på vad historikern eller samhällets aktörer vill fästa uppmärksamheten på: friheten eller begränsningarna av densamma. Det ena är minst lika viktigt att rikta fokus på som det andra.

Samma sak kan sägas gälla krig och fred. Sveriges mödosamma väg till fred i en lång uppförsbacke av krig har sina årtal och vändpunkter. I detta häfte av *Historisk tidskrift* studerar och analyserar Joakim Scherp både riksdagar och ordspråk från 1600-talet och framåt för att dokumentera fredens successiva insteg i den svenska politiska diskursen och den folkliga viljan.

En känd exportprodukt på 1800-talet och som länge varit förknippat med Sverige var linggymnastiken, i utlandet känd som svensk gymnastik. Hans Bolling och Leif Yttergren utgår i sin uppsats från ett tidigare icke använt källmaterial för att studera hur kvinnors utbildning till sjukgymnaster och gymnastiklärare såg ut kring sekelskiftet 1900, också det en viktig brytningspunkt värd att skriva om.

I detta häfte av *Historisk tidskrift* uppmärksammas och diskuteras dessutom grundligt nationens roll i den europeiska historieskrivningen i översikten om forskningsprojektet Writing the Nation, som nu efter 13 år slutligen är i hamn; ett projekt vars åtta digra volymer plus en atlas är fulla av nationella märkesår och mörkerår.